

K analýze vojenského významu olomoucké pevnosti v období válek o rakouské dědictví a sedmileté války

Mgr. Jiří Borovský

Posudek dizertační práce

Vojenské dějiny – a zejména dějiny zlomového období válek o dědictví rakouské a sedmileté války, které ve svém důsledku znamenaly důležitý zlom v evropské konstelaci sil – jsou stále v oblibě. Kromě řady vědeckých studií vydaných v České republice i zahraničí se v posledních letech objevily i popularizační práce, které pokrývají širokou paletu událostí spojených s tímto konfliktem.

Je proto více než potěšující, že se Jiří Borovský rozhodl zabývat se dalším zajímavým a dosud v úplnosti nezpracovaným tématem – pevností a městem Olomouc ve sledované době. Jde sice o obtížné téma, ovšem k dispozici je řada vydaných i nevydaných pramenů stejně jako vědeckých prací, jež vyšly nedávno i ve starší době. Protože šlo o událost zlomového významu jak pro habsburskou monarchii, tak pro pruské království, není překvapivé, že velká část dosud využívaných (a nepřekonaných) prací vyšla již v průběhu 19. století.

Je nepochybné, že Jiří Borovský přistoupil k tomuto nelehkému tématu s mimořádnou odpovědností a že, jak již z obsáhlého úvodu vyplývá, skutečně důkladně prostudoval dostupnou literaturu i vydané prameny. Jeho zaujetí vojenskými i politickými dějinami jej vedlo i k obsáhlým exkurzům, ve který se prezentuje jako zasvěcený odborník. Práce samozřejmě není prostá nedostatků, které nebudu, jak je někdy obvyklé, shrnovat v závěru posudku, ale klady i mínusy studie zmíním v pasážích věnovaných jednotlivým kapitolám.

Již v úvodu bohužel autor rezignoval na rozbor použitých pramenů, které v některých částech své studie hojně využívá, a pouze konstatuje, zda souhlasí či nesouhlasí s určitými autory historických studií. Ohledně pramenů také nevysvětlil, proč se omezil na nevydané zdroje české provenience (navíc pouze některé: chybí například

Vojenský historický archiv) a rezignoval na zdroje vídeňské a berlínské (zejména materiály vídeňského Válečného archivu (Kriegsarchiv), kde jsou uloženy archiválie Dvorské válečné rady atd., obsahující velmi zajímavé informace k tomuto tématu). Autor bohužel nezná některé novější zdroje, zejména práci Antona Schmidt-Brentana „Kaiserliche und k.k. Generale (1618-1815)“ (Wien : Österreichisches Staatsarchiv 2006), z něhož je možné si udělat dobrý přehled o složení generálského sboru v této éře. Stejně přínosné by mohlo být i využití první velké studie k dějinám Řádu Marie Terezie (HIRTENFELD, Jaromir, *Der Militär-Maria-Theresien-Orden und seine Mitglieder*, Wien 1857). Práci také chybí metodologické vymezení a zdůvodnění zvolené struktury, tedy jednoznačná odpověď na otázku, co je smyslem předkládané disertace.

První kapitola RAKOUSKÁ A PRUSKÁ ARMÁDA V POLOVINĚ 18. STOLETÍ je v podstatě všeobecně-historický úvodem k práci a přináší základní přehled o vojenské situaci obou monarchií. Jiří Borovský se zde prezentuje jako znalec zmíněné problematiky, především výzbroje a organizace obou armád. Ovšem se všemi tvrzeními v této části práce nelze jednoznačně souhlasit. Diskutabilní je tvrzení, že ani v tereziánské éře „rakouské vyšší důstojnictvo neztratilo aristokratickou výlučnost“ (s. 37). Následně zde chybí informace o společenském zvýhodňování důstojníků, jež bylo součástí tereziánských reforem (již před zavedením systematizovaného šlechtictví důstojníků prosazení uniformy coby oděvu přípustného u dvora atd.). Diskutabilní je otázka, co se skrývá za pojmem „původní rakouská šlechta“ (s. 37). Mezi ní je totiž třeba počítat nejen šlechtu z alpských zemí, ale z celé monarchie a to včetně držav v Itálii a Nizozemí, stejně jako emigranty usazené v monarchii v druhé generaci. Navíc další tvrzení „Jednou z příčin bylo nahrazení odbojné, protestantské šlechty v pobělohorské době aristokraty cizího původu“ bylo již opakovaně vyvráceno, protože pobělohorská emigrace se týkala nejen českých, ale také rakouských zemí a části Slezska. Nejsem si také jist průkazností tvrzení vycházející ze studie F. Stellnera: „Mnohonárodnostní složení rakouského důstojnictva přinášelo výhodu v úzké vazbě této elity na panovníka. Zástupci četných evropských národů sloužili habsburskému domu dobrovolně a věrně. Voják a především důstojník nenáležel národu, ale nadnárodnímu stavu.“ To je totiž možné aplikovat na celou řadu monarchií této éry, konkrétně zejména na Rusko. Je sice pravda, že „Odbornost důstojnictva sloužícího v rakouské armádě byla zvyšována na vojenské akademii, založené v roce 1752 ve Vídeňském Novém Městě“ (s. 38), ovšem při zběžném prolistování seznamů absolventů zjistíme, že v naprosté většině nešlo o příslušníky aristokracie, ale neurozených vrstev a

velmi často o děti důstojníků či poddůstojníků rakouského vojska. Pro důstojníky ze šlechtických kruhů v Rakousku platilo totéž, co Mgr. Borovský uvádí v případě šlechty pruské (též s. 38), tedy že neměli jednotné vzdělání. Před vstupem do armády mohli i oni absolvovat domácí výuku, školní a univerzitní výuku atd.

Druhá kapitola OLOMOUCKÁ PEVNOST je opět zpracována mimořádně precizně a můžeme jí považovat za samotný úvod do problematiky. Autor přitom vychází jak z bohaté literatury, tak důkladné znalosti některých pramenů a z jejich kritiky.

Kapitola třetí, OLOMOUC ZA VÁLKY O RAKOUSKÉ DĚDICTVÍ, je rozdělena do několika částí. První (Počátek války o rakouské dědictví) je dle mého názoru v podstatě nadbytečná, protože se tématu studie týká jen okrajově. Totéž platí o páté podkapitole (Obnovení vojenských operací), které by prospělo výrazné zkrácení. Zcela vynechány pak mohly být podkapitoly šest (Válečné události mimo Olomouc v době obsazení města) a sedm (Obléhání Brna), které nemají s tématem studie příliš společného. Ostatní podkapitoly jsou ovšem zpracované velmi dobře a přináší mnohdy vyčerpávající informace. I zde autor využívá své mimořádně dobré znalosti pramenů i literatury.

Nedostatky ve třetí kapitole jsou spíše marginální. Tvrzení: „V této provincii žilo jeden a půl milionu poddaných, převážně nekatolického náboženství“ (s. 64), není vzhledem k úspěchům katolické reformace zcela přesné (je pravdivé v oblasti Dolního, nikoli Horního Slezska). V rozsáhlém úvodu kapitoly by pak bylo vhodné zmínit habsbursko-hohenzollernské spory ohledně Slezska (Bytom, Krnov, ale i Lehnice, Volov a Břeh), které byly řešeny po velké části 17. století a jedním výsledků bylo odstoupení tzv. Svobodínské (Schwiebus) enklávy. Jistou diskusi by mohla vyvolat také podoba některých jmen, konkrétně Maximilian Ulrich hrabě Kounic-Rietberg (s. 88). Když už je jméno uvedeno v německé podobě (i když jinde píše autor křestní jména převážně česky), pak musí být přídomek ve variantě „Kaunitz“. Nevím také, zda bylo možné poslat Marii Terezii zprávu štafetou (s. 89), z ale kurýry dozajista. Nepřesné je tvrzení, že Prusku roku 1742 připadlo Kladsko a Slezsko, ale „bez Opavska, Krnovska a Těšínska“ (s. 135). Hranice šla totiž napříč Opavskem a Krnovskem (a také Niským knížectvím), které byly rozděleny mezi oba státy. Jediné slezské vévodství, které územně nedotčené zůstalo součástí habsburské monarchie, bylo Těšínsko.

O čtvrté kapitole VÝZNAM OLOMOUCKÉ PEVNOSTI PRO PRŮBĚH SEDMILETÉ VÁLKY platí totéž, co o kapitole předchozí. Z hlediska tématu práce ji

můžeme rozdělit do dvou částí. První, do které bych zařadil první (Podunajská monarchie a sedmiletá válka), druhou (Válečné operace na počátku roku 1758), sedmou (Operace rakouských a pruských vojsk v okolí Olomouce) a osmou (Ústup Prusů do Slezska) podkapitolu, je sice zajímavá, ale z hlediska tematické sevřenosti práce by bylo lepší je výrazně zkrátit, či dokonce vynechat. Naopak podkapitoly třetí (Důvody pruského tažení na Moravu) a čtvrtou (Vpád na Moravu) považuji za mimořádně důležité pro práci, výborně zpracované, podrobné a mimořádně čtivé. Mírně rozporné jsou pak podkapitoly devět (Bilance pruského obléhání Olomouce), kde by bylo naopak dobré téma rozvést důkladněji, a deset (Odměny za uhájení Olomouce), která je z velké části kompilační a také zbytečně stručná.

Další výtky k této kapitole jsou spíše drobné. Není jasné, o co např. autor opírá své tvrzení, že Marie Terezie „vyžadovala denní hlášení ve francouzštině“ (s. 138). Dvorská válečná rada, stejně jako další centrální orgány monarchie, vedly agendu v němčině, a i když nepochybně aristokracie francouzštinu ovládala, u důstojníků z řad měšťanstva a nižší šlechty o tom lze pochybovat. V případě Ference Leopolda hraběte Nádasdy-Fogárase, by bylo lépe užít německé varianty Franz Leopold. Jinak by jméno muselo znít Ferenc Lipót (s. 145). Béchade de Rochepine (s. 178) nebyl generálmajorem, ale polním podmaršálkem (od 20. 5. 1757). Stejně tak nebyl v době obležení Olomouce generálmajorem hrabě Draškovič, jenž již nosil hodnost polního podmaršálka (od 10. 2. 1758). S. 235 by pak bylo lépe seřadit chronologicky. Marschall byl totiž povýšen do říšského hraběcího stavu 5. 7. 1760, Laudon se stal polním podmaršálkem již 25. 7. 1758, Siskovics získal rytířský kříž Řádu Marie Terezie při druhé promoci 1. 8. 1758. Velkokříž tohoto řádu navíc získal krátce nato (při třetí promoci 4. 12. 1758) i Laudon (rytíř již za první promoce 7. 3. 1758). V případě Draškoviče (s. 205 a 235) autor opakuje chybu ze s. 178 - polním podmaršálkem byl již od 10. 2. 1758.

ZÁVĚR je obsáhlým shrnutím celého období slezských válek i válečných operací, které probíhaly jak na tomto území, tak (šířeji) v celé střední Evropě. Stručně je naopak zhodnocen strategický význam Olomouce pro habsburskou monarchii, jež je podle mého názoru málo vyzdvižen. Mimořádná role Olomouce pro obranu monarchie se projevila např. tím, že byla po více než 100 let pevností první třídy. Roku 1850 navíc došlo k její zásadní modernizaci. Pevnostní statut města byl navíc zrušen velmi pozdě (teprve roku 1886!), což výrazně podvázalo ekonomický rozvoj Olomouce.

Pokud shrneme výše uvedené, můžeme konstatovat, že Jiří Borovský předložil dobrou práci, která svědčí o mimořádné pílí i rozhledu autora. Co studie postrádá je jasné

tematické zakotvení, sledování jedné dějové linie nenarušované častými exkurzy spojené s historiografickou analýzou a rozbořem českých i zahraničních archivních pramenů. Je také škoda, že je práce zatížena řadou informací, které sice souvisí s vojenskými a politickými dějinami poloviny 18. století, ale jen vzdáleně se samotným tématem. Domnívám se, že vypuštění či radikální zkrácení těchto pasáží by studii výrazně prospělo a zároveň nenarušilo její charakter coby vědecké dizertační práce.

I přes výše uvedené připomínky se ale domnívám, že studie Jiřího Borovského „K analýze vojenského významu olomoucké pevnosti v období válek o rakouské dědictví a sedmileté války“ splňuje podmínky kladené na práci dizertační. Proto jí také doporučuji k obhajobě.

V Praze 18. května 2015

prof. PhDr. Jan Županič, Ph.D.